

**АЛЕКСАНДАР ПЕТРОВ
(1938–2021)**

ИВАН НЕГРИШОРАЦ

**ОСУНЧАНИ ПРОСТОРИ
АЛЕКСАНДРА ПЕТРОВА:
In memoriam**

Отишао је Александар Петров (Ниш, 8. I 1938 – Београд, 19. XI 2021), српски проучавалац књижевности и књижевник, а Рус пореклом. Изгубили смо једног веома важног истраживача, подстицајног znalца књижевности и културе, те занимљивог књижевника који је непрестано трагао за новим видицима и исходиштима. Изгубили смо човека који је хрлио у сусрет другим и другачијим културама, а њих је умео дубински да разумева готово ништа мање него што је одлучно бранио дигнитет српске књижевности и културе чији је драгоцен учесник и креатор.

Син двеју културе

Петров је потомак Белих Руса, оца Николаја и мајке Ирине (рођ. Каратејев), пристиглих у Краљевину СХС/Југославију као избеглице потеране догађајима Октобарске револуције и потоњег револуционарног терора. У Београду је похађао основну школу и гимназију, а онда и Филолошки факултет, где је групу југословенске и светске књижевности завршио 1961. На истом факултету је магистрирао („Поетско у Андрићевој прози”) 1967, а теза је обја-

вљена у његовој ауторској књизи *У њпросјору њрозе* (1968). Докторирао је у Загребу, на Филозофском факултету, 1971, са тезом под насловом „Поезија Милоша Црњанског у еволуцији српског песништва”. У периоду 1964–1996. радио је, с прекидима, на Институту за књижевност и уметност у Београду, а ту је стекао сва научна звања, од асистента, преко научног сарадника и вишег научног сарадника, па до научног саветника. Ту је засновао научноистраживачки пројекат „Историја српске књижевне периодике” и њиме је руководио 1970–1986. Био је један од оснивача, те главни и одговорни уредник (1968–1972) часописа *Књижевна историја*, а пре тога је био члан редакције *Књижевних новина* (1965–1968).

Развио је широку сарадњу са великим бројем листова и часописа, учесник је многих научних скупова, објављивао у зборницима научних радова, а био је и стални критичар листа *Полиџика* 1975–1980. Члан је Удружења књижевника Србије од 1964; члан ПЕН клуба од 1965, члан његовог председништва 1983–1984. и председник 1986–1988; члан је председништва Савеза књижевника Југославије 1985–1988. и његов председник 1987. Сарадник најстарије српске културне установе постаје објављивањем књиге *Разјовори с њоезијом* у едицији Прва књига Матице српске 1963. године; формални статус члана сарадника стекао је знатно касније, тек 1995. године, а стални члан сарадник постаје 2008. Био је сарадник славистичког центра Универзитета Хокаидо у Сапороу (Јапан). У САД постаје спољни сарадник Универзитета Охајо у Колумбусу, потом професор на Универзитету у Питсбургу (1993–2021). Уредник је листа *Американски Србобран* 1993–2021, а за успехе у том раду добитник је Ордена југословенске заставе 2003. Држао је предавања по позиву на више универзитета широм света, у САД, Енглеској, Норвешкој, Шведској, Кини, Индији.

Петров је писац широког жанровског спектра, те несумњиве радозналости, занимљивости и провокативности. Примарно проучавалац књижевности он се доказао у различитим дисциплинама ове науке. Критичке и књижевноисторијске текстове неговао је од сасвим кратких облика и жанра приказа, преко ширих расправа, па до целовитих монографских студија. Најчешће је писао о српској поезији, али и о песништву југословенских простора, а то је обелодањено у његовим књигама као што су: *Разјовори с њоезијом* (1963), *Поезија Црњанској и срјско њесништво* (1971), *Поезија данас* (1980), *Крила и ваздух* (1980), *Канон* (2008). Од страних култура највише је пажње посветио руској књижевности (*Анџолоџија руске њоезије XVII–XX века*, 1977; *Литературная Россия. Взгляд из Србији*, 2015), а та књижевност за њега представља ону изворну, предачку, очевинску и дедовинску вертикалу. Тематски је уз то

био vezan и за америчку, кинеску и јеврејску културу, о чему је писао најчешће у појединим критичким расправама, са изузетком читаве једне књиге посвећене кинеском песнику Ли Ђингу (*Ли Ђингов њеснички космос*, 2004). У свим овим државама (Јапан, САД, Кина, Израел) боравио је краће или дуже током последње три деценије свога живота, а у области књижевног и културолошког истраживања веза је остала трајна.

О књижевноуметничкој прози је мање писао (*У њросџору њрозе*, 1968), о драми још мање, али се ширина његових интересовања и начини бављења књижевном уметношћу најбоље могу видети из књиге *Пре њроцлосџи I, II* (2011): ту се показује не само жанровска разноликост дела о којима пише него се види и теоријска сложеност његовог приступа (откриће руског формализма у српској науци, на пример), његова спремност на изазове књижевног живота (полемичко бављење случајевима Ђого, Симовић и сл.), специфично схватање књижевног патриотизма (бављење темом Косова, судбином нације, односа с другим културама, књижевно југословенство и сл.) итд. Своја изучавања сложених токова књижевног живота, испитивања улоге појединих индивидуалаца, покрета, а посебно периодике, часописа и листова, Петров је сакупио у једну целину, па те студије и расправе објавио под насловом *Срџски модернизам: ѓласници, ѓласила, судије* (1996). Теоријским питањима бавио се при сваком научно темељнијем приступу, а од значајнијих послова ове врсте свакако ваља поменути његове заслуге за представљање и рецепцију руског формализма у српској култури (*Поетџика рускоџ формализма*, 1970), као и значај његове антологије текстова који сведоче о романескној поетичкој свести у светској књижевности (*Рађање модерне књижевности: Роман*, 1975). Посебно су значајне његове песничке антологије које су оствариле несумњиви утицај у српском и југословенском књижевном животу, те у академској пракси других култура: *New Serbian Poetry / La nouvelle Poesie Serbe* (1978), *Поетџија јџословенских нарога 1945–1975* (1975), *Поетџија млађих јџословенских њесника* (1978), а свакако је најважнија она која приказује развој руског песништва: реч је о другом издању поменуте *Анџолоџија руске њоетџије XVII–XXI века* (2011).

Уз свој критичко-истраживачки рад Петров се исказао и као писац, у почетку превасходно песник (збирке: *Сазданац*, 1971; *Брус*, 1978; *Словенска џкола*, 1985; *Последње Косово*, 1988; *Исџочни глан*, 1992; *Камен и звоно*, 1992; *Ваџрар*, 2003; *Bound by Red*, 2003; *Ах*, 2006; *Пеџа сџрана светџа*, 2013; *Еросова свеска*, 2021), потом романописац (*Као злаџо у ваџри*, 1998; *Турски Беч*, 2000; *Лавља њеђина*, 2004), мемоарист у форми романа (*Мемороман*, 2018), те коначно

приповедач (*Доктор Хаос*, 2021). Како је време одмицало, а пристизала пуна људска зрелост, Петров је све више тежио жанровској ширини и пунини животног доживљаја који је просто захтевао, изнуђивао и специфичност властитог израза. Тако је овај писац растао и развијао се целог живота, настојећи да досегне ширину и обухватност која је успешно изражавала дубину и снагу изворног егзистенцијалног доживљаја спремног на разноврсна искушења књижевне експресије.

Реч тихој ойрошијаја

Одласком Александра Петрова у просторе вечности изгубили смо једног активног и веома важног истраживача књижевности, као и занимљивог и живахног књижевника. Изгубили смо једну препознатљиву и непоновљиву личност наше књижевности и науке о књижевности, личност која је пленила колико интелектуалном луцидношћу и тачношћу својих тумачења књижевних дела, толико и несвакидашњошћу својих страсних залагања за оне књижевне појаве и вредности којима је поклањао своје поверење. У Саши Петрову обитавало је више креативних личности истовремено, а свака је тражила простор и време за саму себе. Стога је овај писац веома често испољавао истинску душу детета, дечју чистоту и безазленост, али и очигледни егоцентризам стармалог човека који, наивно и посвећено, уме да затражи пажњу свих других само и искључиво за себе. Таква душа детета и стармалог човека непрестано је пленила и стицала симпатије, а готово никада није изазивала тешка подозрења и антипатије. Тако је бивало јер је Петров умео да испољи силовитост својих страсти, али би напоредо с таквим наступом, или одмах после такве некакве ерупције одушевљења, хитро успостављао меру ствари у којој је своје место моћно заузимала потреба за интелектуалним, логичким расуђивањем и за успостављањем критеријума објективности. Било је бескрајно занимљиво и изазовно све што се дешавало у Саши Петрову и око њега: свет је добијао некакву симпатичну и драгу пунину, а о људима и догађајима он никада није сведочио са ружним мислима и мучном, негативном психичком енергијом.

Неколико последњих година свога живота Саша се борио с тешком, најтежом болешћу која је непрестано понављала своје нападе и узимала део по део све крхкијег организма. Повремено, кад би он и његова супруга, а заслужни проучавалац књижевности и културе Кринка Видаковић Петров, долазили у Србију, имао сам прилике да изблиза посматрам како та борба постаје све тежа и напорнија, те како Саша постепено губи снагу. Никада је, међутим,

за живота није сасвим изгубио, никада није немоћно клонуо. Знајући како и колико та битка траје, ја сам, негде крајем 2020. године, за књижевно-научни скуп у оквиру Дана Милоша Црњанског, у Матици српској, пријавио тему „Александар Петров као тумач дела Милоша Црњанског”. Брачни пар Петров је у то време био у САД, у Питсбургу, и водили су своју животну и медицинску борбу како су знали и умели. Не знам да ли су осећали оне који су из даљине с топлином мислили на њих и молили се да ту страшну битку некако добију. Негде јуна 2021. они су већ били у Београду, Саша и ја смо се чули телефоном, а он је звучао доста добро, глас је био врло чврст и звонак, а то ме је некако уверавало да наде још увек има. Пошто ме је Саша позвао да се видимо код њих, у Београду, у кући, ја сам тог јуна 2021. дошао једне вечери и провели смо неколико прелепих часова, све уз гастрономске ужитке и винска задовољства, а највише уз сјајне и садржајне разговоре. Саша је био онакав какав је обично бивао, само се осећало да му помало недостаје даха и снаге, али тим слабостима он никако није допуштао да постану превише видљиве. А онда сам, при крају нашег разговора чуо нешто шокантно: амерички лекари нису Саши давали живота дужег од новембра 2021.

Дивио сам се Саши, те вечери, угодно разговарајући као да је читава вечност пред нама, дивио сам се и свих потоњих дана, док сам посматрао како се песак времена све више осипа и нестаје, а све сам се некако надао да амерички лекари греше: сви грешимо, па што не би погрешили и ти лекари! Оне вечери угодног и страшног разговора о животу и смрти, схватио сам да је Саша у себи чувао Бога, као што је и себе чувао у Богу, а то је чинио на аутентично хришћански, православни начин: руски или српски, свеједно. Тек Бог је био ту негде, а све што се дешава у свету или у човеку одједном поприма некакав утешни, испуњени облик у којем празнина не побеђује него она бива побеђена. Те вечери видео сам једног српског, руског, светског песника, писца и проучаваоца књижевности који иде у смрт као што су традиционални, верујући, православни Срби и Руси ишли: нетремице, без страха и са дубоком вером да иду право Господу у наручје!

Тако је Александар Петров себе воздигао у висине које нас нагоне да стално подижемо поглед. А кад сам тако подигао поглед ponad двери руске цркве архангела Михаила, на Новом гробљу у Београду, тамо горе, готово међу самим облацима, сачекао ме је златни руски крст, онај са косим додатком на доњем крају вертикалне осе, а на крсту као да су биле исписане неке тихе, драгоцене поруке. Тог лепог, сунчаног дана, 24. новембра 2021, тачно онако како су неумољиви лекари предвидели, испраћали смо на послед-

њи починак Сашу Петрова. Била је среда, појали су руски и српски свештеник, а на последњи испраћај дошли су многи који су воле-ли, ценили, читали и тумачили Сашине књиге. Својом смрћу, овај необични писац је, по облацима и по сунчевој хартији, невидљивим мастилом исписао своју последњу песму, а у тој песми нам је свима поручио да не дрхтимо него да појемо! И да знамо да је пред њим и пред нама читава вечност, па са тим треба знати да се живи. Био је петак 19. новембар када је Саша издахнуо, а у среду, 24. новембра, кад смо га испраћали, био је, рекох, леп и сунчан дан којим нам је Саша, током заупокојене литургије, на Руском гробљу у Београду, шаптао ове нечујне речи! Нека је слава због свега што је створио и написао овај драгоцен човек са душом детета!

(Делови овог текста изречени су у Матици српској 29. новембра 2021. године)

Иван Негришорац / Др Драган М. Станић
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
stanicnegrisorac@gmail.com